

Barentsregionen: En ny dynamisk ramme for samarbeidet i nord

Utenriksminister Thorvald Stoltenberg

Jeg må først få takke for at jeg er blitt invitert til å tale her i Rovaniemi for en så sentral politisk forsamling. Rovaniemi er i ferd med å bli et Mekka for samarbeidet på Nordkalotten, og det gjør det ekstra spennende og komme hit for å legge fram tanker om temaet "Fra Nordkalotten til Storkalotten" og noen tanker om en Barentsregions plass og rolle i det nye Europa.

Jeg er spesielt bedt om å presentere ideen om en Barentsregion. Da er det naturlig å begynne med å sette utviklingen på Nordkalotten inn i en større historisk og utenrikspolitisk ramme. Jeg begynner med den ytre rammen.

Den kalde krigen er slutt. Det er skjedd en overgang fra konfrontasjon til samarbeid i internasjonal politikk. I NATO har vi fulgt denne nye situasjonen opp ved å bygge ut et konsultasjonsmønster som omfatter de fleste delene av Øst-Europa og det tidligere Sovjetunionen. Vi står midt oppe i utbyggingen av nye samarbeidsformer, også hva angår militær-politiske spørsmål som ledd i en fredelig stabiliseringspolitikk. I Nordens

nærområder i sør tok danskene og tyskerne et initiativ som førte til etableringen av et Østersjøråd. Det er uttrykk for den samme prosess, samt uttrykk for at visse spørsmål best løses i en regional ramme. Det er med et liknende perspektiv at den norske regjeringen har tatt initiativet til å etablere en Barentsregion, det vil si et regionalt samarbeid som geografisk omfatter de tre nord-norske fylkene, samt Lappland i Finland, Norrbotten i Sverige, Murmansk og Arkhangelsk fylker i Russland.

Både Østersjøsam arbeidet og Barentssamarbeidet er uttrykk for en utvikling vi har sett i europeisk politikk i flere tiår. Det har vokst fram en rekke samarbeidsordninger i og mellom regioner, og mange av disse samarbeidsordningene krysser nasjonale grenser. Som oftest deltar kommuner og fylker i samarbeidet. I EF finnes det et femtitall slike ordninger, og noen krysser EFs ytre grense. Det er ventet at denne regionaliseringen vil få fornyet styrke når EFs indre marked blir gjennomført fra 1993 fordi hindringene mellom landene i EF/EFTA-området bygges ned. Det kan bety mer spillerom for regionene i Europa.

Her i Norden har denne regionaliseringen gitt seg få utslag hvis vi ser bort fra det nordiske samarbeidet. Nordkalottsam arbeidet var lenge det viktigste utslag av den europeiske regionaliseringen i Nord-Europa. Vi kan med andre ord se Nordkalottsam arbeidet som et nordlig uttrykk for den europeiske regionaliseringstendensen som tok til tidlig i 1960-årene. Den europeiske regionaliseringsbølgen nådde Norden for alvor tidlig i 1990-årene da Østersjøregionen ble etablert. Den resulterte dermed i en region som knyttet deler av det tidligere Sovjetunionen til det nordiske området.

Østersjøregionen er et uttrykk for at Europas gamle historiske regioner kommer til overflaten når strukturene fra den kalde krigen oppløses. Danmark, Sverige og Finland har sterke politiske, historiske og økonomiske interesser knyttet til Østersjøen. Norge har ingen liknende tradisjon i dette området. Våre øst-interesser er historisk knyttet til våre nærområder i nord. Det var naturlig at vi i Norge rettet vår oppmerksomhet mot Nordkalotten og nord-vest Russland, det vi har valgt å kalle Barentsregionen.

Våre historiske bånd gikk særlig til områdene rundt Kvitsjøen (svensk: Hvitehavet). Sagaene forteller at vikingslekter i Nord-Norge hadde et regelmessig samkvem med områder rundt Kvitsjøen, det sagaene kaller Bjarmeland. En av våre eldste reisebeskrivelser fra området forteller om den nord-norske høvding Ottar som dro fra kong Alfreds hoff i London til Bjarmeland i ca. år 890 for å drive handel med samene og for å kreve skatt av dem. I hans beskrivelser møter vi altså samene, men da som så mange ganger senere, først og fremst som beskatningsobjekter og brikker i nabofolkenes spill om makt og rikdommer i nord.

Landområdene som grenser til Barentshavet og det nord-østlige hjørnet av Atlanterhavet, har vært en kulturhistorisk region helt fram til moderne tid. Det har vært sterke kulturelle fellestrekk i området der det statsløse samiske samfunnet ble bærer og utøver av et nordlig kulturfellesskap. Fiske og fangst var ryggraden i regionens levesett. Og helt fram til i dag har disse næringene hatt den største betydning både økonomisk og som kulturelle symboler for regionen.

Fra Middelalderen ble den nordlige regionen gradvis revet opp av storsamfunnene i sør. Området ble gradvis innlemmet i nasjonalstatene Norge, Sverige og Russland. Og gjennom hele Middelalderen var deler av Barentsregionen skattelagt av to og til dels tre stater. I tillegg kom det religiøse skillet som sprang ut av delingen mellom Øst- og Vest-kirken ca. år 1 000. I vest ble den romersk-katolske kristendommen bærebjelke i det nye samfunnets ideologi, mens det østlige motstykket var den bysantinske kristendommen. De to områdene kom til å møtes i Varanger. Dette ble også stort sett grensen mellom øst og vest i nord under den kalde krigen.

Tross skarpe kulturhistoriske skillelinjer og nasjonalstater som krevde markerte grenser, overlevde Nordkalotten som idé og begrep. Nordkalotten ble med sin grenseløse handel en felles markedsplass for varer og for religiøse og verdslige ideer. Den ble også opplevd som

et fristed for grupper som ikke fant seg til rette i de nordiske nasjonalstatene med deres krav til språklig og kulturell liketretting. Sett slik var Nordkalotten et europeisk foregangsområde for fri utveksling av varer og tjenester lenge før noen tenkte seg KSSE-avtaler. I forrige århundre var den såkalte Pomor-handelen en viktig del av Nordkalott-samfunnet fordi den gjenskapte den historiske forbindelsen mellom Nord-Norge og Kvitsjø-området. Mens vikingene hadde vært aktørene 1000 år tidligere, var det nå russerne som var pådriverne i nord. De dro til Nord-Norge og byttet russisk korn og tømmer mot norsk fisk. Jeg vil også trekke denne handelen fram fordi den er et eksempel på en utenrikshandel som også kom den undertrykte almuen til gode, noe som ikke alltid var tilfelle med den handel de sørlige storsamfunn sto for i nord.

Bolsjevik-revolusjonen i 1917 stengte grenser og satte en stopper for viktige deler av samkvemmet på Nordkalotten. I de siste 70 år har det historisk sett vært en fastfrosset situasjon i nord. Men når skrevne beretninger forteller om mer enn 1000 års regelmessig samkvem mellom øst og vest i Barentsregionen, vil det 70-årige avbrudd i kontaktene som fulgte etableringen av Sovjetstaten, være en kort periode.

I den vestlige delen av området kom det i gang et formalisert samarbeid i 1960-årene mellom de tre nordiske land gjennom Nordkalottsamarbeidet. Dette var et viktig initiativ fordi det uttrykte fellesinteressene og den felles identitet til de nordlige deler av Norden. Nordkalott-samarbeidet var også viktig fordi det gav nye muligheter for etniske minoriteter og for den finsktalende befolkning i Norge og Sverige. Nordkalotten som var delt av ulike sikkerhetsordninger, var grenseland mellom de to store militærblokkene. Det lå klare politiske grenser for hvor langt man kunne utvikle Nordkalott-samarbeidet under den kalde krigen. Man fikk likevel positive resultater av samarbeidet på Nordkalotten, ikke minst på kultursiden.

Jeg har trukket opp noen historiske linjer fordi jeg tror det er viktig å se det som skjer i dag i en historisk sammenheng når vi nå arbeider for å gjenskape en situasjon i nord som

historisk sett er den normale. Det er også viktig å minne om det samarbeidet som er vokst fram på Nordkalotten, fordi det har skapt en samarbeidstradisjon og et miljø som blir av stor betydning når vi nå skal utvide samarbeidet østover, samtidig som Nordkalotten kan bli knyttet inn i en europeisk ramme.

Det er i denne nye situasjon den norske regjeringen har lansert tanken om en Barentsregion. Vi tok utgangspunkt i en utvikling som kom i gang allerede i 1986/87. Da oppstod det en rekke spontane initiativ i de nordlige fylker med sikte på å samarbeide og støtte opp om naboer i øst. Det viste seg raskt at den gamle samkjenslen mellom naboer på to sider av grensen hadde overlevd den kalde krigen og dermed lagt et godt grunnlag for samarbeid. Vi vil støtte opp under denne utviklingen med vårt utspill og sette den inn i en større politisk ramme.

Med vårt initiativ vil vi legge to nye dimensjoner til det tradisjonelle Nordkalottsamarbeidet. Vi vil gi det en østdimensjon ved at fylkene Murmansk og Arkhangelsk knyttes politisk til Barentssamarbeidet som likeverdige samarbeidspartnere. Samtidig vil vi kunne gi det en sør-dimensjon ved at utviklingen i Barentsregionen settes inn i en bredere europeisk samarbeidsramme der det er ønskelig. Sett slik er vårt forslag om en Barentsregion, som vi også har kalt *Den euro-arktiske region*, element i en nordisk Europapolitikk der det knyttes forbindelser mellom området og den europeiske utvikling i øst og i sør. Disse dimensjonene kommer som et tillegg til det grunnleggende kravet om at regionen skal forankres i nord.

De nye dimensjonene vil kreve at det regionale samarbeidet i nord i større grad blir del av utenrikspolitikken. Selv om jeg mener at lokale politiske enheter som fylker kan spille en mer sentral rolle også som aktører på tvers av grensene slik vi har sett i EF-området, må vi bygge på at statene, dvs regjeringene, i dag er de eneste som har anledning til å inngå bindende internasjonale avtaler. Derfor må samarbeidet få bånd til hovedstedene.

Ved å knytte det regionale samarbeidet til hovedstedene har vi åpnet for at også andre regjeringer kan trekkes inn, i den utstrekning det vil være i vår interesse. Ofte vil det være nødvendig å samarbeide med andre lands myndigheter simpelthen fordi problemene og utfordringene i nord er så store at mange ikke kan løses av regionen selv, og mange kan heller ikke løses av landene i området. Jeg tenker for eksempel på problemer som er knyttet til forurensning av hav og luft og atomsikkerhet. Det vil for eksempel koste milliarder av kroner å sikre atomkraftverket i Poljarnye Zori og å rense utslippene fra Nikel. Også av andre grunner er det viktig å få andre lands myndigheter og næringsliv til å føle et delansvar for denne utviklingen. Vi må i alle fall ikke komme i en situasjon at disse kjøper sin nikkel billig fra Kola, mens vi som lever her betaler en del av prisen i form av luftforurensinger på vår side av grensen.

Vi ser en Barentsregion som et naturlig neste trinn etter Østersjøregionen. Mens Østersjøregionen bidro til å fokusere på Østersjøen og de sørlige deler av Norden, håper jeg at etableringen av en Barentsregion vil bidra til vektlegging av de nordlige deler av Norden, slik at vi lettere kan få til et samarbeid til gjensidig fordel.

Jeg drøftet for første gang tanken om en Barentsregion med utenriksminister Jurij Kozyrev da han var i Oslo i mars i år og tok umiddelbart etterpå kontakt med utenriksminister Paavo Väyrynen. Vi ønsket å skape et samarbeid med en klar forankring i nord. Det var derfor naturlig å begynne med et formalisert øst/vest-samarbeid på fylkesplan. Det var allerede kommet i gang en rekke nye kontakter mellom de nord-norske fylkene og Murmansk/Arkhangel'sk-området. Vi hadde aktivt støttet opp om dette ved å stille penger til disposisjon for de nordlige fylker gjennom den såkalte *Aksjon Nabohjelp* i 1991. Nå ble dette fulgt opp med en samarbeidsprotokoll undertegnet av de tre nord-norske fylker og fylkene Murmansk og Arkhangel'sk. Da protokollen ble undertegnet i Tromsø den 25. april i år, hadde vi ikke noe ønske om å skape sær-ordninger mellom norske fylker og nord-vest Russland. Vi gjorde det derfor tidlig klart at også Norrbotten og Lappland ville bli invitert

til å delta i dette samarbeidet på like vilkår som de andre. I forrige måned fant det første møte sted i Kirkenes der også Norrbotten og Lappland deltok.

I samtalene med utenriksminister Kozyrev og utenriksminister Väyrynen ^{og Ugglars} ble vi enige om å holde et utenriksministermøte i Kirkenes 11. januar 1993 for å diskutere rammene for et slikt framtidig regionalt samarbeid i nord. På dette møtet vil også de øvrige nordiske utenriksministre delta, samt utenriksministre fra andre land som måtte være interessert.

I tiden framover skal vi arbeide med å gi Barentssamarbeidet konkret innhold. Om samarbeidet blir vellykket i så henseende, avhenger ikke bare av myndighetene. Vi har allerede mange eksempler på at nord-norsk næringsliv har vist seg i stand til å gripe de nye muligheter. Større norske bedrifter i sør har også tatt steg med tanke på de muligheter Barentsregionen åpner. Gyllenhammar-gruppen ønsker å organisere en konferanse om Barentsregionen for de "tunge motorene" i nordisk næringsliv. Finland er i en særstilling fordi finske foretak har samlet mye verdifull erfaring som er av stor verdi for den nordiske industrien når den skal se nordøstover.

Barentsregionen blir en viktig region i det nye Europa. Dette er Europas mest ressursrike region. Her finner vi Barentshavet som er Europas mest fiskerike hav. I området finnes gass- og oljeressurser, særlig på russisk side, og det finnes store mineral-leier og produktive skoger. Når det i tillegg bor relativt få mennesker i området, er det mye som tilsier at hele området skulle ha en meget høy levestandard.

Det er ikke noe nytt for oss at Barentsregionen er ressursrik. Bosettingen langs kysten av Nord-Norge ville vært utenkelig uten de store fiskeressursene og byer som Kiruna og Montsjegorsk ville ikke eksistert uten malmen. Når regionen er så avhengig av naturressursene, får det også politiske følger. For det første blir regionen avhengig av markeder som ligger utenfor regionen, og det er mindre muligheter for å få til et omfattende varebytte innad i regionen, simpelthen fordi det ikke produseres mange varer som

etterspørres i tilstrekkelig grad i andre deler av regionen. I Nord-Norge har vi fastslått at bedriftene der eksporterer mindre enn 1 % av sine varer til andre regioner på Nordkalotten.

Avhengigheten av ressursene skaper også et forhold til ressursforvaltning og ressurskontroll som man ikke vil finne lenger sør. Folk har erfart at dersom de ikke forvalter rikdommene fornuftig, så kan de i verste fall bli ødelagt. Det er også mange på Nordkalotten som må lide for andres miljøsynder. Når vi er så opptatt av å få til en ansvarlig ressursforvaltning og en bærekraftig utvikling i nord, så skyldes det selvsagt også at det sub-arktiske miljøet i nord er spesielt sårbart. Det kan ta år å reparere selv mindre skader, og den menneskeskapte ørkenen rundt Nikel og Montsjegorsk kan vi kanskje aldri vekke til live igjen.

Nå er det heldigvis ikke bare vi på vestlig side som er opptatt av et regionalt samarbeid i nord. Oppløsningen av Sovjetunionen har skapt et Russland som er omtrent like stort som det var for 300 år siden, på Peter den stores tid. Men i forhold til den gang har landet mistet en rekke av sine viktigste eksporthavner mot vest. En følge av det er at russiske planleggere igjen ser mot nord og mulighetene for å satse mer på transport til andre land via Barentsregionen. Sett slik kan man si at Barentsregionen bli Russlands nye vei til Europa.

Det er også andre forhold som gjør situasjonen i nord mer interessant. Jeg vil peke på de mulighetene som kan ligge i åpningen av Nordost-passasjen - den nordlige sjørute. Denne vil på lengre sikt kunne være interessant både som en alternativ transportvei mellom den vestlige verden og Japan og i forhold til kontakt og handel med russiske samfunn langs Sibirkysten. Russerne legger i samtaler gjerne vekt på de muligheter som nord-ost passasjen åpner i forhold til områdene langs Sibir-kysten.

For tre uker siden fant det sted et bredt anlagt ekspertmøte i Kirkenes på norsk/finsk initiativ der forskere, eksperter og embetsmenn fra Norden, Russland og USA møttes for å drøfte det konkrete innhold i et Barentssamarbeid. Konferansen frembrakte en rekke forslag

som vil inngå i forberedelsene til utenriksministermøtet i januar. For de som er interessert i hvorledes man kan konkretisere av samarbeidet på forskjellige områder, vil jeg vise til rapportene fra denne konferansen.

Denne utviklingen plasserer igjen Nordkalotten sentralt på Europa-kartet. Barentsregionen kan igjen bli et dynamisk bindeledd mellom Vest-Europa og Russland. For Nordkalotten kan det bety farvel til gårsdagens rolle som grenseland og åpne for en rolle som en kanal til Europa. En slik kanal-funksjon er også interessant for Norge i en tid hvor vi skal finne vår plass og rolle i et nytt Europa. Med et slikt opplegg blir vi også mer interessante for Europa, særlig hvis vi er innstilt på å påta oss vår del av ansvaret for å sikre en økonomisk og økologisk stabilitet i den russiske del av Barentsregionen.

Det er tanken at Barentsregionen i likhet med regionsamarbeid i andre deler av Europa, først og fremst skal være en møteplass for konkret utbygging av forbindelsene. På denne regionale møteplassen kan kommuner, fylker, næringsliv og regjeringer møtes, etablere kontakter og bygge opp nettverk som igjen kan gi grunnlag for samarbeid til gjensidig fordel. Jeg vil understreke gjensidigheten. Vi ser dette som et samarbeid som skal fremme deltakernes interesser på en rekke områder, inklusive å skape vekst og nye arbeidsplasser i regionen.

Det er ingen grunn til at Barentssamarbeidet skal komme i stedet for det samarbeidet i regionen som idag fungerer godt. Men det er saker som lettere kan håndteres i en regional ramme enn for eksempel bilateralt. Slike spørsmål bør vurderes i et Barentssamarbeid. Poenget med en Barentsregion er ellers at vi skal *se samarbeidsområder i sammenheng*. På enkelte områder, som for eksempel miljø, er vi i Norden særlig interessert i å utvikle et samarbeid, mens russerne kan være mer interessert i samarbeid på områder som økonomisk utvikling og omstilling. Ser man flere slike felt sammen, kan man lettere få til samarbeidspakker som har elementer alle har interesser i.

På norsk side mener vi at miljøspørsmål bør være en bærebjelke i et Barentssamarbeid. Mange av miljøproblemene i regionen er så store at de utgjør en potensiell fare for ressursgrunnlaget i hele Europa, som for eksempel fiskeressursene. Problemene kan oppstå uten at vi får en miljøkatastrofe. En minimal radioaktiv lekkasje fra containere i Barentshavet kan få store oppslag i internasjonal presse. Det kan føre til en dramatisk reduksjon i salg av fisk og derved true livsgrunnlaget for befolkningen i Nord-Norge.

Vi er innstilt på at vi må bidra økonomisk dersom vi skal løse de store miljøutfordringene i regionen. Mange er så store at selv ikke landene i regionen kan løse dem alene. Derfor vil vi invitere andre nordiske og europeiske land som forbruker ressurser fra regionen, til å delta gjennom Barentssamarbeidet. I miljøsam arbeidet må vi ellers kunne ta utgangspunkt i og bygge opp om det verdifulle arbeidet som er startet gjennom Rovaniemi-prosessen, selv om den er mer rettet mot arktiske spørsmål.

Russerene er oppsatt på samarbeid om økonomisk utvikling og omstilling. Her har vi en kunnskap, en erfaring og en teknologi som russerne trenger. Det må være en nordisk målsetting at de som bor på Nordkalotten, får utnytte sine geografiske fortrinn i dette samarbeidet. Russerne er også opptatt av et samarbeid om utnyttning av de enorme ressursene på russisk side. Også her trenger de vestlig teknologi og kapital. Det er allerede i gang et norsk/russisk samarbeid om kystfiske og private vestlige, inklusive nordiske, oljeselskaper er aktivt med på olje- og gassfelt i russisk del av Barentshavet. Vi hilser denne utviklingen velkommen. Men vi er samtidig bevisst at vi har et stort uløst spørsmål i området i delelinjen mellom Norge og Russland på kontinentalsokkelen. Samarbeidet vil bli konsentert på landområdene til vi har funnet en løsning på delelinjen mellom Norge og Russland.

En viktig målsetting med et Barentssamarbeid er å styrke regionens stilling i forhold til resten av Europa. I dag mangler regionen en god infrastruktur. Det finnes knapt noen god vei eller jernbaneforbindelse mellom de vestlige og de østlige deler av regionen. Det er

derfor en viktig oppgave å få utarbeidet en samlet plan for utviklingen av kommunikasjonene i regionen. Her må vi kunne bygge på det arbeidet som er gjort i Nordkalotten-sammenheng.

Samene utgjør det historiske majoritetsfolk i Barentsregionen, og samisk bosetting, språk og kultur er en av de synlige fellesnevnerne i regionen. Vi har en lang rekke eksempler fra Europa på at minoritetsfolk har fått styrket sine rettigheter og muligheter gjennom regionaliseringen. Det tror jeg også vil bli tilfelle i nord. Vi vil at samenes institusjoner skal få sin rettmessige plass i systemet. Vi vil derfor foreslå at urbefolkningen i Barentsregionen blir representert på like linje med fylkene i det regionsrådet for Barentsregionen som vi vil foreslå etablert på møtet i Kirkenes i januar, og som jeg kommer tilbake til.

Vi har notert med interesse at den russiske minister for nasjonalitetsspørsmål, V. Tisjkov, i et eget brev har kommet opp med flere konstruktive forslag som blir ført videre i Barentssamarbeidet. Han foreslår å etablere et regionalt senter for Kola-samene i Lovozero (samisk: Lujavri) som kan bli et senter for språk, utdanning og kultur. Fra russisk side er det også foreslått at man innenfor Barentssamarbeidet nedsetter en særskilt kommisjon eller arbeidsgruppe for urbefolknings spørsmål i regionen. Disse forslagene fikk bred støtte fra representanter for nordiske samer og Kola-samene på den ekspertkonferansen om Barentsregionen som fant sted i Kirkenes i september. Vi er innstilt på å diskutere med representanter for urbefolkningen hvorledes dette kan følges opp i praksis. Russerne holder dessuten på å omarbeide lovverket når det gjelder rettigheter til de små folkegrupper i landet og har meddelt oss at de ønsker hjelp til dette. Vi vil gjerne bistå aktivt i dette arbeidet. Det er ellers naturlig at samiske institusjoner som Sametinget, Samerådet i Utsjok og Sami Instituhtta er drivkraften i arbeidet med å bygge ut samarbeidet. Vår oppgave må være å støtte opp om det de kommer fram til, og gjøre vårt for at forslag kan settes raskt ut i livet.

Ellers må vi også i andre sammenhenger legge stor vekt på etablering av kulturelle og menneskelige kontakter i området. I dag er det største problemet i de daglige kontaktene

mellom russerne og nordiske folk at de har problemer med å forstå hverandres språk og væremåte. Men det skjer en utvikling. Det er for eksempel kommet i gang nære kontakter mellom Universitet i Tromsø og Pomor-universitet i Arkhangelsk. De vil sammen organisere en stor universitetskonferanse om Barentsregionen i Arkhangelsk til våren. Jeg håper den kan bli et viktig steg i arbeidet med å bygge ut et godt nettverk i hele regionen. Vi håper på å komme i gang med et utvekslingsprogram, i første omgang for ungdom, mellom Nord-Norge og Murmansk/Arkhangelsk, som vi håper at også svensker og finner vil delta i. Et neste steg kunne være å få etablert et senter på Nordkalotten der folk fra de østlige og vestlige deler i regionen kunne komme sammen til tema-konferanser og bli kjent med hverandre. Jeg vil derfor utfordre folkehøgskolene i nord til å gå sammen for å etablere et senter med dette formålet.

Utbygging av samarbeid og etablering av kontakter kan i seg selv styrke områdets sikkerhet i videre forstand. Men vi må samtidig se i øynene at et nærmere samarbeid medfører at Nordkalotten blir lettere påvirket av det som skjer i Russland, også hvis den politiske utvikling der skulle ta en uforutsett retning. Vi kan best møte dette ved å sørge for at Norden står fast forankret i bredere europeiske ordninger slik at press mot området også blir oppfattet som press mot våre samarbeidspartnere.

|| På denne bakgrunn kan jeg ikke se annet enn at nøkkelen til et fullverdig samarbeid i nord ligger i EF-medlemskap for de nordiske land. Jeg skal utdype dette.

For russerne er samarbeidet i nord interessant også fordi det er et vindu mot samarbeid med Vest-Europa. Det er mitt inntrykk at russerne vil finne en Barentsregion mer interessant dersom den er knyttet til EF, fordi de er interessert i et bredest mulig vindu. Det er ikke sikkert at Norden i seg selv er like interessant som det forhold at Norden kan bli et bindeledd mellom EF-samarbeidet og nord-vest Russland. Slik tilknytning har man i dag med det danske medlemskapet i EF, og båndene blir styrket dersom andre nordiske land slutter seg til EF.

Nå er ikke EF-saken uproblematisk for Nordkalotten. Det er ikke utenkelig at EF blir utvidet kun med ett eller to nye nordiske medlemmer. Det kan bety at en ny grenselinje vil skjære på tvers av Nordkalotten i en tid hvor vi er opptatt av å rive ned eller dempe skiller. Nå betyr ikke en EF-grense gjennom Nordkalotten nødvendigvis at handel og samferdsel blir begrenset. Men det kan bety at Nordkalotten blir delt i den forstand at en del av Nordkalotten orienterer seg i én retning og mot ett sett institusjoner, mens resten av Nordkalotten orienterer seg i en annen retning og mot andre institusjoner. En ny EF-delning i Norden vil ikke være noen lykkelig løsning for hele samarbeidet på Nordkalotten.

Det er også sider ved dagens EFs regelverk som er lite egnet for Nordkalotten. EFs regelverk er utformet av og for land der det vanligvis er noen kilometer mellom landsbyene og der klimaet ikke er noen alvorlig begrensning på matproduksjonen. Situasjonen på Nordkalotten er en helt annen. Det er derfor viktig å få utviklet et eget regelverk for det arktiske EF. Det ligger i EFs tenkning at man er åpen for egne regionale ordninger innenfor EF. Det er derfor ikke overraskende at EF-Kommisjonen har uttalt seg positivt til tanken om egne ordninger for arktisk og sub-arktisk jordbruk. Nå bør vi selvsagt først se hva dette fører til i praksis før vi gir uttrykk for om vi er tilfreds. Men vi kan fastslå at det er kommet interessante signaler.

Det blir også interessant å se i hvilken grad vi som EF-medlemmer vil kunne trekke på EFs regionalfond. Det er satt av store midler fra fondet til regionalt samarbeid på tvers av de nasjonale grensene. I Nord-Norge har våre allierte gjennom utbyggingsprogrammet i NATO bistått med store investeringer i form av blant annet flyplasser. Det moderne flyplassnett er en av grunnen til at vi har kunnet bevare bosettingen i Nord-Norge. Den nye øst/vest-situasjonen gjør at vi neppe kan regne med slike store investeringer i årene som kommer. Da kan det være interessant å se om EF gjennom regionalfondet kan bidra med sivile investeringer i våre nordområder.

Denne konferansen her i Rovaniemi er uttrykk for at man på Nordkalotten har en vilje til å være med på å forme det nye Europa og definere vår egen plass og rolle i dette nye Europa. Skal vi utforme en strategi for Nordkalotten, er det naturlig å ta utgangspunkt i den endrede situasjonen i nord. I går var Nordkalotten først og fremst av interesse av sikkerhetspolitiske grunner, og den ble ofte sett på som et problemområde. I dag er fokuseringen langt mer på økonomi og Nordkalottens nye muligheter. Området har på kort tid gått fra å være grenseland mellom to militærblokker, til å bli et bindeledd mellom det ressursrike nord-vest Russland og Nord-Europa.

Men debatten om det nye Europa finner først og fremst sted på Kontinentet. Det er langt dit, og vi kan ofte føle oss maktesløse overfor beslutninger som treffes i de politiske maktsentra i Europa. Også vi som lever i Europas periferi må ha vilje og mot til å legge premisser for vår framtid. Hvis vi ikke selv viser vilje til å treffe beslutninger som angår vår framtid, vil andre treffe dem for oss.

Nordkalottens situasjon er ny ved at området blir mer innvevd i europeisk politikk uansett hvilken løsning som velges i forhold til EF. De nasjoner som er brukerne av ressursene, vil gjøre seg mer gjeldende i nord, og deres interesser må veies mot regionens interesse i selv å kontrollere lokale ressurser. Når EFs indre marked gjennomføres, er det ikke umulig at arbeidskraft og produksjon i større grad trekkes mot de økonomiske sentra. For å motvirke en slik utvikling må vår del av den europeiske utkant definere sin egen strategi med sikte på at arbeidsplasser og verdiskapning skal bli i regionen. I en slik strategi kan regionalisering og Barentssamarbeidet spille en nøkkelrolle. Det kan bli et verktøy for å heve regionens konkurranseevne. I en tid hvor utenrikspolitikk blir stadig mindre ideologisert og kanskje mer preget av nasjoners strid om naturressurser, vil et organisert samarbeid i nord kunne gi store fordeler for landene i området og for regionen som sådan.

Det er ikke bare vi her i nord som trenger en bevisst strategi i forhold til resten av Europa. EF trenger også en Norden-politikk. I altfor mange år har EF, naturlig nok, forholdt seg til

Europas sørlige periferi. Nå er det på tide at europeernes politiske og økonomiske oppmerksomhet også blir trukket mot Europas nordlige periferi med dens muligheter og utfordringer.

Det kan være nyttig å se litt nærmere på forholdet mellom Nordkalottsamarbeidet og Barentssamarbeidet. Her trenger vi en fornuftig grenseoppgang. Min holdning er grei. Vi trenger et Barentssamarbeid som er atskilt, men samkjørt med Nordkalottsamarbeidet.

Grunnen er at de i dag har to forskjellige roller. Barentssamarbeidet vil nødvendigvis bli påvirket av russiske problemstillinger som er kompliserte og vil kreve stor tålmodighet fra alle parter for å komme igjennom språklige og kulturelle barrierer. Det ville være uklokt å belaste Nordkalottsamarbeidet med slike problemstillinger. Nordkalottsamarbeidet er og bør være et instrument til å håndtere et nordisk samarbeid der man kan spille på felles kultur og innarbeidede samarbeidsvaner. Vi kan også trenge Nordkalottsamarbeidet når de nordiske fylkene i nord føler behov for å samrå seg i saker som kommer opp i Barentssamarbeidet.

Vi vurderte om vi skulle basere oss på Nordkalottsamarbeidet i stedet for å etablere et nytt Barentssamarbeid. Men vi fant det prinsipielt betenkelig at vi i hovedstedene skulle komme med et nytt opplegg for et Nordkalottsamarbeid som ledes av og tilhører de som bor på Nordkalotten. Dessuten så vi et formelt problem i at nordisk samarbeid i dag ikke kan utvides til å omfatte land eller områder utenfor Norden. Skulle Murmansk og eventuelt Arkhangelsk fylke trekkes inn i et Storkalottsamarbeid, måtte det skje i form av en observatør- eller en B-status. Det ville de neppe være interessert i. Dessuten så vi visse fordeler med å komme opp med et nytt navn og et nytt begrep. Med et nytt navn kan det være lettere å skape nye ideer og frigjøre seg fra de gamle. I dagens situasjon med store endringer i omgivelsene, trenger vi nye analyser og nye måter å se problemene på. Kanskje vil vi klare det med Barentsprosjektet.

Barentsinitiativet kan føre til at det mobiliseres oppmerksomhet, politisk energi og nye økonomiske ressurser til samarbeidet på Nordkalotten. Vi har sett eksempler den siste tid.

På norsk side har Stortinget bevilget ytterligere 250 millioner kroner til samarbeid med de såkalte reformlandene i øst. Ved disponering av midlene vil vi gi høyeste prioritet til samarbeid med nord-vest Russland. Det er foreslått et tilsvarende beløp på budsjettet for neste år. Jeg håper og tror det vil få positive effekter på hele Nordkalottsamarbeidet.

Vi står overfor nærmest historiske prosesser der vi må ta et steg ad gangen og bruke den tid vi trenger. Det er særlig viktig å bygge opp vår evne til å håndtere denne nye situasjonen. Det er en av grunnene til at vi har bedt universitet i Tromsø om å utarbeide en handlingsplan med sikte på bygge opp den nødvendige kompetansen i Nord-Norge.

På utenriksministermøtet i Kirkenes i januar tar vi sikte på å utforme et institusjonelt apparat for regionen. Selv mener jeg at det er viktig å unngå å skape et nytt byråkrati eller skape organ som ikke er absolutt nødvendige. På den annen side må vi ha noen strukturer hvis samarbeidet skal fungere. Jeg mener arbeidet må organiseres omkring to i utgangspunktet sidestilte råd.

Min tanke er at vi bør etablere et Barentsråd av utenriksministere og i likhet med det som er situasjonen i Østersjørådet, bør de møtes en gang per år. Men jeg ser for meg et ministerråd hvor også andre ministre enn utenriksministrene kan møtes. Det ville for eksempel være naturlig at miljø- og samferdselsministriene fra regionen relativt tidlig kommer sammen i Barentsrådet. Jeg tenker meg at utenriksministerien får faste stedfortredere eller kontaktpersoner på embetsnivå som sørger for kontinuiteten og som møtes mellom de årlige møtene på utenriksministernivå.

En Barentsregion skal ikke styres fra hovedstedene. Vår forutsetning har hele tiden vært at regionssamarbeidet skal forankres i nord. Jeg vil derfor invitere lederne for de sju fylkene i regionen til møtet i Kirkenes i januar. Vår tanke er at lederne i fylkene, pluss en representant for urbefolkningen i regionen, bør utgjøre et Regionsråd for Barentssamarbeidet. Her kan man tenke seg at det møtes samtidig med de årlige

utenriksministermøtene og får samme struktur som Barentsrådet, dvs med faste stedfortredere i hvert fylke som utgjør et fast samarbeidsutvalg. Med et slikt regionsråd vil man få *en regional arena* der regionens egne politikere kan formulere sine synspunkter overfor hverandre og overfor regionens omgivelser.

Med en slik struktur for Barentssamarbeidet tar vi et steg videre i forhold til Østersjø-samarbeidet ved at fylkene får en sentral rolle. Vi får på den måten kimen til et to-kammer system bygd på fylkene og på regjeringene. Bare tiden kan vise hvorledes disse to kamrene vil utvikle seg og hvorledes forholdet mellom dem vil bli. Jeg mener at fylkessamarbeidet etter hvert bør bli det tyngste og at regjeringssamarbeidet bare bør ta opp spørsmål som ikke lar seg løse på fylkesplan.

Jeg får ofte spørsmål om hvilke land og fylker som kan delta i et Barentssamarbeid. Jeg har ment at de utenriksministre som er interessert, bør være velkomne til Kirkenes for å etablere et Barentsråd. Det er et uttrykk for at problemene og utfordringene i Barentsregionen er så store at landene i området vanskelig kan løse dem alene. Derfor ønsker vi andre land velkommen. Alle de nordiske og den russiske utenriksminister har varslet at de kommer til Kirkenes, og det er mulig at også andre utenriksministre vil delta. Når det gjelder fylkesdeltakelsen på Kirkenes-møtet i januar, mener jeg de fem fylkene på Nordkalotten bør inviteres, samt Murmansk og Arkhangelsk fylker.

Jeg vil ikke gå lenger i forsøket med å konkretisere hva Barentssamarbeidet kan bli. Det er viktig å se dette som en prosess. Vi har satt i gang en prosess og erfaringsvis vil slike prosesser leve sitt eget liv. På norsk har vi et uttrykk som sier at "*veien blir til mens du går*". Det vil også gjelde det framtidige samarbeidet i Barentsregionen.

* * *

Nordkalotten betalte en høy pris for den kalde krigen. Nå er den kalde krigen slutt selv om de store militære styrkene fortsatt befinner seg i nord. Men mye tyder likevel på at

ingenting blir som før. Før var Nordkalotten for mange et sted man forbandt med *problemer*. I dag tales det stadig mer om Nordkalotten og de nye *mulighetene*. Det gir grunnlag for en ny framtidsoptimisme i nord !

Vi i sør kan ikke, og skal ikke, forme samarbeidet i Barentsregionen. Vi som sitter i hovedstedene kan bistå ved å legge forholdene til rette for at det utvikles et sterkt regionalt samarbeid. Vi har gitt et bidrag ved å lansere planene om en Barentsregion. Det er et forsøk på å sette det Nordkalotten-samarbeidet som har pågått siden 1960-årene, inn i en større utenrikspolitisk ramme. På denne måten kan det trekke krefter og få dynamikk fra en bredere politisk utvikling utenfor regionens grenser.

Dere skal forme Nordkalotten og gi Nordkalotten en plass og rolle i det nye Europa som vokser fram. Barentsregionen er en stor politisk utfordring for oss alle !